

ספר

חקרי לב

אם מעט כמותו, רב איכותו.
חקר ודעת לישרים, בפנינים יקרים,
בדבר ידיעה ובחירה הם נאמרים.
מהשגת הראב"ד ז"ל, דברי הרמב"ם ז"ל מכוררים
מהשגת מהרי"ל עדיל ז"ל, דברי הר"מ אלמושני"ז ז"ל מיושרים,
דרושים עמוקים, נעימים ומתוקים ומהודרים,
אגדות ומאמרים סתומים בטוב טעם מפורשים ומבוארים,
הכל מיד ה' השביל עלי המחבר
ארי' ליב ב"ר נתן ז"ל לעווין מ"מ בליברפול.
בעהמ"ח ספר בית ישראל וס' מערכי לב.

לונדון,

בשנת סתרי ומגני אתה לדברך יחלתי (תהלים, צ"ג, קי"ד).

התנצלות.

קול הקוראים יצלצל כפעמון, ואוני תשמענה דבר מאחרי ואשמעה מה שיאמרו ומה שידברו, מה שישאלו ומה שיתפלאו, והנה משל הקדמוני שמוע אשמע: הגם שאול בנביאים? האוזב בקיר יתפאר על ארזי הלבנון? ובאתר דמרי ביתא תלא וייניה, כולבא רעיא קולתיה תלא?
קוראים נאמנים, לא גאון לבי השיאני לבוא ולעמוד במקום גדולים ולא באתי למחוי גדולה בפניכם כי ידעתי מיעוט ערכי, רק חלקי ה' אמרה נפשי, מה שינעת ומצאת בדברי חכמים וחידותם אשר כולם הם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעה, אל תחזיק לעצמך כי מורשה היא לקהילת יעקב והפנינים ואבני חפץ הצפונים בעומק דבריהם שנגלו לך אחרי שנתת את נפשך עליהם תחלק ברכים להגדיל התורה ולהאדירה והחכמים אשר ישמרו דעת יתנו דעתם לספרך זה, וזאת יהיה חלקך אשר תהיה ממוכי הרבים, ואני תפלה לאל חיי האר פניך בעבדך ובאמתך נחני.
ממני המחבר.

אזכיר לשבח את האכסניה של תורה בית הכנסת ובית המדרש המרכזי אוילינגטאן סט' המנהיגים עם החברים והחברה מקרא המנהיגים וכל החברים וכל הבאים לשמוע בכל שבת חומש עם אלשיך הקדוש כולם יעמדו על הברכה ויתברכו ממעין הברכות ויזכו לראות בנחמת ציון וירושלים. גם ברכה מיוחדת לכל אשר תמכו בידי להדפסת ספרי הנוכח, בעל הגמולות ישלם להם כמפעלם ויהיו מאושרים בזה ובבא.

המחבר.

אזכיר לשבח וזנתי הצנועה שרה רחל תחי' ובתי היקרה אסתר תחי' ובני היקר משה נ"י ובני היקר נתן נ"י. ברך ה' חילם ופועל ידם יצליח כי חזקו את ידי למען אתחזקה בתורת ה', ואני תפלה: יהא רעוא מלפני ה' אשר אנכי וביתי נעבדך כל ימינו וזרעי יאושר בארץ ויזכו להבנות מהם דור ישרים אשר יהיו עם אלהים ועם אנשים, ברכת לב נשבר ונדכה מאב לבנים.
המחבר.

הסכמות.

מכתבי תהלה בבואם עם הספר

יבינו המשכילים תכנון, מהותו ואיכותו, צורתו הפנימית בדברי דרוש ודברי חקר, ברן יחד כוכבי בקר, חכמי ישראל, גאוני זמנינו, עיני העדה, צי"ם"ע, המדברים בשבח הספר וערכו הרב, והנני בברכתי למרנן ורכנן שלימ"א.

הרעפו שמים ממעל ושחקים יולו צדק ורוח שלום עד בלי ירח, והיו כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכובו מימיו, מוסדי דור ודור יתקוממו, יצין בעין יראו בשוב ה' ציון.

ממני המחבר.

הסכמת הגאון הגדול המפורסם עמרת תפארת ישראל

מוה' שמואל יעקב ראבינאוויץ שליט"א אב"ד דק"ק ליברפול יצ"ו.

בשם ה'.

הרב הגדול חו"ב ודרשן מצוין כש"ת מהו"ר ארי' ליב לעווין הי"ו מ"מ פה קהלתנו הוא מהדרשנים הטובים והמעולים ומחדש במקצוע הדרוש חדושים נאים ומתקבלים על הלב, וכבר יצא לו מוניטין בעולם ע"י ספריו "בית ישראל" ו"מערכי לב" שהוציא לאור, ועכשיו זכהו ה' להדפיס עוד ספר שלישי העולה בערכו על הספרים הראשונים הנ"ל. דברי המחבר בספרו הנאמרים בהשכל ובדעת בביאורי הכתובים ואגדות חז"ל ויוצאים מלב בוער אהבה לעמו ודתו ולסל הקדוש לישראל, עלולים באין ספק לפעול פעולה למובה בלב הקורא המבין ולחבב עליו את כל קדשי עמנו ומהראוי ונכון לכל מי שכבוד התורה יקר בעיניו לתמוך בידי הרב המחבר היקר הנז' ולהביא ברכה אל תוך ביתו את ספרו הנ"ל, והנני בזה הכותב וחותם למען כבוד התורה ולומדי' באתי עה"ת יום ב' יו"ד ימים לחדש מרחשון שנת העת"ר לפ"ק פה ליברפול.

נאום שמואל יעקב ראבינאוויץ חופ"ק הנ"ל.

הסכמת הגאון הגדול המפורסם עטרת תפארת ישראל
 מו"ה ישראל חיים דייכעס שליט"א אב"ד דק"ק ליעדס יע"א.

בשם ה'

יום ה' לסדר והיה ברכה, עת"ר לפ"ק, ליעדס.

ישאו הרים שלום וברכה אל כבוד ידידי ה"ה הרב הגדול בתו"י
 נאה דורש ונאה מקיים כש"ת מו"ה ארי' ליב לעווין הי"ו מ"מ
 בק"ק ליברפול, שלום וברכה עד העולם!

אחדשה"ט באהבה

קבלתי העלים מספרו „חקרי לב” אשר כבודו מוציא כעת
 לאור, ואחרי שעברתי עליהם אמרתי מה נאמנים דברי חכמינו
 ז"ל באמרם „זקני תלמידי חכמים כל זמן שמוזקינים דעתם ניתוספת
 עליהם” כי ראיתי שספרו זה עולה על הספרים שחיבר כבר, אף
 שגם הספרים השנים שחיבר זה כבר מוזכים הם בכ"ז טוב האחד
 מן השנים, והנני למלאות בקשתו גם בזה ליתן לו הסכמתי עליו
 להוציאו לאור. תקותי חזקה כי ספרו ימצא חן בעיני כל המעיינים
 בו ויקרב את לבות בני ישראל אל אביהם שבשמים בדבריו
 הנכונים והישרים, עריבים לאון שומעת. והנני מבקש מאת אחבנ"י
 אשר אהבת התורה בלבם ויראת שדי על פניהם כי יביאו הברכה
 זו לתוך ביתם ולהעניק את הרב המחבר מטובם למען יהי לאל
 ידו לעבוד עבודת הקדש בתורה ויר"ש כל הימים, והנני מברכו
 כי יאריך ה' את ימיו כמוב ושנותיו בנעימים כחפצו וחפץ ידידו
 ישראל חיים דייכעס החופ"ק ליעדס.

מחבר ספרי „בית ועד לחכמים”, „נתיבות ירושלים” (על ירושלמי ב"ק),
 „אמרי יושר”, „הנהגות, הערות וקונטרס על הריב"ש”, „מערכות ישראל”
 וספר שו"ת „פרחי האביב”.

הסכמות

הרבנים הגאונים המפורסמים שליט"א דק"ק מאנטשעסטרער יצ"ו.

בשם ה'

אין קורין עבות, רמות ונשגבות, והעלים לתרופה ולאלי הספרים המתחדשים לבקרם וממלאים יום יום תמיד בדורנו את כל חללו של עולמנו אין קורין עבות ומקלעות פרחים מלאי טעם ומגד ירחים, אלא לשלשה שהם המה מקבילות הצלעות ומכלי שום עודף וגירעון אף גם מבלי הבט כס איזה צר מעון כ"א כולם כאחד עולים בקנה אחד, משולשים בחכמה דעת ותבונה ומכונים חד לקבל חד עד שממסד עד המפחות, אומרים אך כבוד והדר כולם יחד, ומה נכבד לנו היום שבו חמותי האח באור הספר הנחמד „חקרי לב“ אשר כבדוני בו ידי"נ הרב המחבר הנודע בשערים המצוינים לחי"ב ודרשן ומטיף נפלא ומאוד מהולל כמר ארי' ליב לעווין מ"מ מליברפול, ואף כי מכבר יצא מוניטין שלו בעולם בשני ספריו הראשונים „בית ישראל“ ו„מערכי לב“ ופקיע שמה עוד משכבר הימים ורבים יתנו כבוד לשמו מאז הוציאם לאור.

עמ"י עש"ו מאנטשעסטרער, כבוד ידידי הרב החו"ב הדרשן המפאר יר"א ומצוין במדות טובות ותרומות וכו' רא"ל בר' נתן לעווין נ"י מ"מ דקהלת ישראל בליברפול. אחדשה"ט באהבה רבה קבלתי ספרכם היקר „חקרי לב“ ובקראי אותו התענגתי מכל הענינים השונים הנמצאים בו, הנה ירדתם במעולות ים ספרי החקירה והעליות מרגליות טובות וחקירות ישרות ונכוחות אשר רבים יתענגו מהן. חקירותיכם מתאימות עם רוח התורה ויראת ה' המהורה וישמחו את הלבבות אשר יהנו ויחקרו בהן. הנני מקוה כי גבירי עמנו יקבלו ספרכם בלא דרישות וחקירות, ועשיר מביין יחקרנו ויקבלו כל טוב וברוח נדיבה כעתירת הצעיר שבפרחי בהנהגה הבעה"ח יום א' לסדר „הנהגה הוולתי לדבר“ שנת עת"ה.

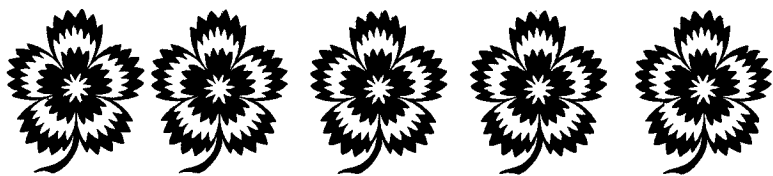
ישראל יעקב בהרב ר'

אברהם הכהן יפה, חופק"ק.

אכן בספרו החדש הזה „חקרי לב“ הפליא והגדיל לעשות כי בו גליה לדרעיה והראה את ידו הגדולה במחקר אלהית ועיונית כאחד החוקרים הגדולים אנשי השם, ועל כולם הפליא עצה בבית הבחירה שלו אשר בנה בו כמו רמים וכי בו בחר בדיעה קדומה שלפניו לטעת מיני מגדים ממיטב הגיון, כפרים עם נרדים רבי החזיון וכיד ה' הטובה רבה בו התבונה אשר מלא שם בדעתו ותבונה, הן ממקום גבוה ממחקר אלהי חורו ובא משם לדרוש ומוסר השכל, ומשם בארה ובשום שכל לכאר איזה מדברי חו"ל הסתומים ואשר היה עד כה חתומים ועלומים, ערבים המה לחיך ע"י ביאורו הנפלא, מתומים ומאירים, נעימים ונחמדים כספירים, ובכן בואו נא ונחזיק טובה וברכה להרב המחבר שלו ככה, חכמה השכל ודעת בו נערכה, וספרו זה הנחמד הבו ונקבל בספ"י ומשוב לבנו נריק לו גם אנו ברכה מלא חפניים, למען לא ימיש מעשות כמו ספרו זה התאוה לעינים, עוד פרי חמד שבעתים, כנפש המדבר לכבוד ידי"נ הרב המחבר, ולכבוד התורה שבה חילים יגבר, והבעה"ח ה' לסדר והחזיקי את ירך בו, י"ב מרחשון עת"ר לפ"ק פה מאנטשעסטרער.

נאום **מנחם דובער דאנוצקע** חופ"ק.

מכתב תהלה והסבמה

על ספרי „בית ישראל“ הנדפס בשנת תרס"ג מאת הד"ר רייטמער
שליט"א רב הכולל במדינת האלאנדר.

ב"ה י"א חשון תרס"ד לז"ק. .

אל כבוד הרב הדרשן המפואר זורע ורע אמת על לבות שומעיו ומשתדל
להדריכם דרך ישרה ר' ארי' ליב ג"י לעווין בק"ק ליווערפול יע"א.

זאת אומרת כי קבלתי את מכתבו עם ספרו היקר ב"י ואחרי שבעת
טרידנא טובא גם אינני בקו הבריאות כראוי, לא יכולתי לעיין בו הרבה, רק
אחת הנה ואחת הנה וראיתי כי דבריו המה מאירים ומוזהירים והוא ממציא
הרכים ועושה נפשות לאבינו שבשמים, מגרש דעות כוזבות מלבות שומעים
וניטע במקומן דעות ישרות ונאמנות, גם מלהיבם לעבוד את ה' במעשה
על טהרת הקדש, יהא רעוא שיכנסו דבריו גם בלבבות קוראי ספרו ויקוים
במר והיה ברכה אסיים בשים של"ו מוקירו

דוב ארי' רייטמער חופ"ק ראטטערדאם והמדינה.

חסד לאברהם.

זכרון לנפש טובה.

נפשי מר תתאונן ודמוע תדמע עיני על מות בן אחותי האברך המופלג
כמר אברהם לייב נ"ע, מבית המדרש גלה לארץ איינגלאנד ואחרי כמה
שנים שהיה בעיר ליכרפול נשא אשה בת טובים מעיר לאנעטלע הסמוכה
לסוואנוע ורק שנה אחת היה לביתו ואב היה לאחר מותו. בשנת ד"ך לימי
חיוו בשמונה ימים לחודש תמוז דשנת תרס"ט במוש"ק לכדר מי מנה עפר
יעקב שבק חיים לכל חי ומנוחתו כבוד בעיר סוואנוע, ועל האי שופרא
דבלי בארעא קא בכינא, תהי נשמתו צרורה בצרור החיים ויחונן עפרו עד
יקום לתחייה, ויהא רעוא מן שמיא אשר בתו ברכה תהי לברכה להבנות
ממנה בנין עדי עד.

חקרי לב.

(ברכות ג.) ודוד בפלגא דליליא היה קאי, מאורתא הוה קאי, דכתיב קדמתי בנשף ואשועה וכו' רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות, ומבואר ברש"י בשירות ותשבחות, והכי מפרש בההוא קרא להודות לך וגו' ע"כ.

וקשה להבין, הלא בכתוב השני ג"כ מוכח לשון תפילה דכתיב קדמתי בנשף ואשועה, ושועה היא תפילה כד"א (תלים ל"ט) שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה, וג"ל כי מצינו (תמיד ל"ב) הניא דבי ר' חייא כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמרות, שפכי כמים לבך נוכח פני ה', ומבואר בח"א כל העוסק בתורה בלילה וכו' דרינת תפילה קבועה ליכא בלילה, לראש אשמרות, דהיינו בשני חלקי הלילה וכו' אלא רינה של תורה קאמר כמו שת"י ע"ש, וכדאמרינן בעירובין לא איברא לילה אלא לגירסא, וקאמר שפכי כמים לבך הוא ג"כ רמו' אל התורה שנמשלה למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים עכ"ל נמצא מבואר בכתוב אשר שני משמורים הראשונים לתורה הם ולא לתפילה, לזאת אמר רב אשי עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות כנ"ל.

(ברכות ט.) דבר נא באוני העם וגו' (שמות י"א) אמר' דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל, בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותה צדיק ועבדום וענו אותם קים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קים בהם. המאמר הזה כבר בארתי בספרי „בית ישראל" במאמר נסיון העוני

ונסיון העושר, ועתה באתי על דברי תורה שנתחדש אצלי דברים הראויים לאומרים אחרי רואי בספר קול ישורר על שיר השירים מהגאון ואבי הדרשנים ר' יעקב מדוכנא וצוק"ל.

מדרש. משכני, כמה שנתת לי מְשִׁכְנִי ביות מצרים וביות הים, אחריר נרוצה, לקרב המאמר אל הכוונה הפשוטה למען לא יפלא בעיני הרואה מה שמוציא מילת משכני מהפשט שהוא לשון המשכה לפרשו שָׁבָן, נראה שבאמת המדרש בא ליישב פירוש הפסוק בפשוטו, לשון המשכה, והדרש מסתעף ממנו ממילא כמו שנבאר.

כי הנה לכאורה המלות „משכני ונרוצה" סותרים זה את זה אבל הוראת הענין הוא שיוכנו ה' בב' המעלות המביאים את האדם לעבודתו, והם היראה והאהבה, ששניהם מכאורים בתורה ושניהם הכרחים לעבודתו כמאמר המשורר (תלם ק"ב) אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד, כלל שניהם, האהבה והיראה, ושני המעלות האלה נבדלים זה מזה במוצאם ומבואם, כי מבוא היראה היא כהעניש את האדם והוכח במכאובים אוי יביאנו ליראה את ה', ומבוא האהבה היא כאשר תבואתה טובה, מה כדרך המקבל טובה שאוהב להמטיב לו, וג"כ חלוקים במוצאם דהיינו הפעולות היוצאות מהם, כי היראה הביא לאדם כח המכריחו וממשיכו בע"כ אחרי המיירא אותו והמענישו. לא כן האהבה, כי היא מעוררת לב האוהב לרוץ אחר הנאהב, והוא מרומז בב' המלות, כי משכני מורה שיוכנו ה' בכח המושך את הנפש אחרי עבודתו, ואחריר נרוצה הוא שיוכנו ה' במעלת האהבה בכדי שנרוץ אחריו כמשפט האוהב אחרי הנאהב. וכיון ששניהם הכרחיים לעבודת ה' והסיבות המביאות אותם רחוקים זה מזה הרחק רב לכן המציא לנו הקב"ה בחסדו סיבה אחת המביאה לשתייהן והוא ע"י שנתן לנו ביות מצרים וביות הים שהיא ברכה וטובה לנו ועונש וקללה לשכנינו, ועי"ז נתעוררה האהבה בלבנו כעבור הטובה שהיטיב עמנו וגם מורא נתקע בנו לירא' ממנו שלא יעשה לנו כאשר עשה לשכנינו כדרך לץ תבה ופתי יערים, והוא מאמר המדרש משכני אחריר נרוצה כלומר הסיבה המביאה אותנו ליראה אותו ולדבקה בו מחמת אהבה הוא מה שנתת לנו מְשִׁכְנִי היינו ביות מצרים וביות הים שע"ז ראוי ליראה מלפניו שלא יעשה לנו כמו שעשה להם, כמאמר הכתוב וירא ישראל כו' וייראו העם את ה', וגם לאהבה אותו בגלל הברכה והטובה שהיטיב עמנו, וזאת היתה לנו פעולה גדולה לקבלת התורה שהשגנו על ידה יראה ואהבה עכ"ל.

ולפי דבריו הקדושים המסולאים בפז יבואר היטב מאמר חז"ל, שאמר הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל כו' כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדו וענו אותם קים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא

קים בהם, היינו שאברהם אבינו יקבול ויתאונן אשר יוצאי חלציו לא באו לתכלית השלימות בעבודת ה' אשר תכלית עבודת ה' הוא יראה ואהבה, וזה אשר יאמר ועבדו וענו אותם קים בהם, כי צירפת אותם בכור הענוי והעבדות וגם ראו את העונשים האיומים והנוראים אשר עשית למצרים מסיבת עבדותם ועינוים וכווראי יהיו כעת עבדים נאמנים לנואלם, אבל זאת היא רק מיראה אבל לא מאהבה, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קים בהם, אשר זאת מביא נ"כ לידי אהבה, ואם כי אמרו חז"ל (בבא קמא ע"ד) עבד בכל דהו מימר אמר דניחא ליה כי היכי דניפוק לחירות, וכאשר בא משה לישראל אמרו חז"ל (ברכות ט') אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו, אבל אברהם לא יסתפק בזה אשר יצאו מעבדות לחירות, כאשר מצינו (פסחים ק"ו) א"ל רב נחמן לדרו עבדיה, עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה, א"ל בעי לאודווי ולשבוחי, וזאת יאמר אברהם אשר ברצונו שכניו יודו וישתבחו לה' הן על העבדות והן על כספא ודהבא, וכוה יהיה עבודתם שלימה מיראה ומאהבה, ולזאת אמר הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל כו' כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו'.

ועם דברי אלה אמרתי לבאר את הכתובים (שמות י"ט ד' ו') אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי, ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל.

כאשר השי"ת צירף וטיהר את ישראל בכור הענוי במצרים להכשירם ולהכינם לקבלת התורה אשר יהיו עבדים נאמנים למלכם לעבדו מיראה ומאהבה, ולסיבה זו נתן להם ביות מצרים וביות הים, אשר עי"ז יבאו לתכלית השלימות בעבודת ה', לזאת אמר להם אלה הדברים קודם מתן תורה, ובמאמר של הכתובים האלו הודיע להם אשר תכלית התורה היא עבודת ה' לעבדו מיראה ומאהבה, ולסיבה זו נתן להם מקדם בכור הענוי כדי לייראם לפשט עקמומיות שבלב, כמו שאמרו חז"ל (ברכות נ"ט) אמר רבי אלכסנדר אמר ר' יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומיות שבלב שנאמר (קהל ג') והאלהים עשה שייראו מלפניו ואחרי כן נתן להם כספא ודהבא אשר בזה יהיה להם אהבה להמטיב, ועתה נמצא להם שני הסגולות היקרות אשר התורה דורשת ממקבליה ואין להם שום מניעה לעבודתו ית' רק בבחירתם כי הדרך נכון לפניהם בלי שום מעכב ומפריע, וזאת אשר אמר השי"ת לישראל, אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים, המכות הגדולות והעונשים האיומים והנוראים שעשיתי בהם, ואשא אתכם על כנפי נשרים היינו שהנבדתי אתכם עד לשמים, ברכוש גדול ביות מצרים

וביות הים, א"כ נמצא בכוחכם לעבדני מיראה ומאהבה, ועתה אם שמוע תשמעו בקלי היינו שמוע מיראה תשמעו מאהבה ושמרתם את בריתי והיתם לי סגולה מכל העמים אפילו בעת כי לי כל הארץ אשר כולם יכירו כח מלכותי מכל זאת הסגולה אמצא בכם באשר עבודתכם שלימה מיראה ומאהבה.

באופן שני דרשתי במקלות, כי מצינו במדרש כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים, ותגד לבני ישראל אלו האנשים, ד"א כה תאמר אמור להן כלשון רכה ראשי דברים לנשים, ותגד לבני ישראל ותדקדק עמהם. כאשר נדקדק בכתובים אלו נראה כי נמצאו בהם דברים קשים כנידים בוטים כמדקרות חרב, וכאשר רק נראה הדברים כפי שהם אין לך מתוק יותר מזה, ולזאת היה בהם אמירה והגדה, לנשים ולקלי הדעת מצאו בהדברים אמירה נעימה, אבל לאנשים בעלי רגש ובעלי דעת מצאו כי הכיכר והסיף ירדו מכורכים מן השמים ולהם היה האמירה להגדה, לדברים קשים כנידים.

והענין בזה הוא, כי אין דומה אם איש פחות ימרוד במלך או שר גדול, מהיושבים ראשונה במלכות משכעה רואי פני המלך, בוודאי משפט השר יותר קשה, ואלו הדברים ירדו חדרי בטן לבעלי הדעת אשר מצאו בהדברים עונשים קשים ומרים אם ח"ו יעברו על התורה ועל המצוה אשר השי"ת יצוה להם, וזאת אשר הם הבינו בהדברים האלו אשר משה דקדק עמהם, אתם ראייתם אשר עשיתי „למצרים" אשר היו שפלים ונכונים, ואשא אתכם על כנפי נשרים וכו' והיתם לי סגולה וכו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, הלא יש ללמוד מזה קל וחומר, אם שהכיתי בהכאות גדולות אומה שפלה ובוזיה, על אחת כמה וכמה אם ממלכת כהנים יעשו כמעשה ארץ מצרים וגוי קדוש יהיה כעם לועז בוודאי יהיה העונש בכפלי כפליים, אבל לקלי הדעת להם היו הדברים טובים ונעימים, ערבים על אוזן השומעת כי העונש לא הבינו ושמעו רק אשר יהיו עם סגולה וממלכת כהנים וגם בזכרם המכות אשר הוכו. אויביהם וכל אשר עשה השי"ת למצרים אין לך שמחה גדולה מזה, ובכלל שמעו רק דברים המשמחים את הלב.

באופן שלישי, כי אמרו חז"ל (ברכות ל"ה) רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה (תלים כ"ד) וכתיב (שם קט"ו) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה, קודם ברכה היא להשי"ת ולאחר ברכה היא לבני אדם. ובח"א מבאר בדה"ט לא קשיא כאן קודם ברכה וכו' וענינו כי הכל ברא לכבודו ליתן לו כבוד מעין ברכותיו, אבל ליהנות בלי ברכה אין כאן כבודו ועדיין שלו היא ע"ש ואמרתי כי

זאת נרמז בכתוב אשר אם שמעו תשמעו בקולי או תמשלו על הארץ ובוה תעשה אשר הארץ תהיה ברשותכם ובוה תהיו לי עם סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, מכל העמים הארץ שלי, אבל כאשר תשמעו בקולי ותהיו מברכים לי, תהיו לי ביה לעם סגולה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים אשר תהיו מולכים על הארץ, כמבואר בכתוב אשר לאחר ברכה הארץ נתן לבני אדם, וגוי קדוש מובדל מכל העמים אשר תהיו מובדלים לעבודתי וכהני ומשרתי ה' תקראו כנ"ל.

מאמר בית הבחירה.

(ברנות ל"ג) אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר (דברים י') ועתה מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא והאמר ר' חנינא משום רשב"י אין להקב"ה בבית גנוזי אלא אוצר של יראת שמים שנאמר (ישעיה ל"ג) יראת ה' היא אוצרו, אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא דא"ר חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן, כלי קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול.

להבין דברי חז"ל מה שאמרו אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא, על השאלה אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא כבר עמדו בזה רבותינו ז"ל, אשר לכאורה התירוץ לא מעין השאלה, אם לגבי משה מלתא זוטרתא היא אבל לכל ישראל לאו מלתא זוטרתא היא ומשה אמר זאת לכל ישראל, ועין בח"א גם בספר אהל יעקב בפ' עקב מביא שם, והדבר פלאי וכי בעבור שיש אצל העשיר כלי גדול יבקש זאת מאת העני ע"ש.

ואמרת אענה גם אני חלקי בזה בעור השם. קודם נבוא לחקור סיבת הדבר מה ששאל השי"ת מן האדם דוקא ליראה אותו, כמבואר בכתוב (דברים י') ועתה מה ה' אלהיך שואל "מעמך" מעמך דייקא ולא שאל זאת היראה ממלאכי מרום המשרתים לפניו במרום קדשן, ומה יוכה ילוד אשה אנוש רימה ובן אדם תולעה, אשר רם על רמים ואיום על כל אימים וגורא על כל נוראים, יבקש ממנו לירא מפניו ולעשות מיראתו אוצר וסגולה בשמים ממעל, ואם השי"ת חפץ לעשות אוצר מיראת האדם למה לא יחפץ לעשות אוצר מיראת גדודי צבא חייליו מריבוא ריבבן המשמשין קדמוהי, אשר אזורים אימה, אחוזים פחד וברעד ורתת ורמט צגים לעומן ויראתם את ה' עומדת במעלה גבוה מיראת שמים של אדם

חקרי לב

כמבואר בחו"ל (שבת פ"ח) אמר רבי אלעזר בשעה שהקרימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להם מי גלה רו זה לבני שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב (תלים ק"ג) ברכו ה' מלאכיו, גבורי כח עושי דברו, לשמוע בקול דברו, ברישא עושי והדר לשמוע, הלא המלאכים אומרים תמיד נעשה ונשמע, ואם בכל אלה אין מקום ליראתם להינתן באוצר ולעשות מהם סגולה במקום קדשו, ואיך יוכה אדם, אפר דם מרה, יציר עפר, חרם הנשבר כי תפקדנו, אשר יראתו יפקד באוצר, כמבואר בכתוב יראת ה' היא אוצרו.

אבל האמת יורה דרכו כי גדולת האדם אשר יתרומם ויהנשא על כל הנבראים הוא מסיבת באשר הוא אדם עפר מן האדמה ושיפלותו היא הגבהות, כאשר ביארנו זאת באריכות בספר בית ישראל במאמר יתרון האדם, ועתה נביא רק דברים מעטים אשר מזה נעשה יסוד לבנין בית הבחירה.

האדם אשר הוא יציר כפיו של הקב"ה הוא בנין הכולל בהדרו כל מעשי בראשית, ולזאת נברא באחרונה אחרי כל יצירת מעשי בראשית, כאשר מצינו (בראשית א') ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וביאר בזה החוקר האלהי מור"ר יהודה מוסקאט"ו זצ"ל בספרו נפוצות יהודה בדרוש השלישי וחמשה, כי ארבע המדרגות שנכללו באדם - דומם, צומח, חי, מדבר, הם מתיחסים לד' העולמות הכוללים עולם האלהות, עולם המלאכים, עולם הגלגלים, ועולם תחתון, כי יחס הדומם אל העולם התחתון ארץ, ארץ, ארץ הוא מבואר בעצמו, ויחס הצומח לעולם הגלגלים, גם הוא נאות, כיון שע"י תנועתם והשפעת כחם יפרו וירבו ויצמחו כל הנמצאים התחתונים, וביחוד או"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מול מלמעלה מכה אותו ואומר גדל, והתיחסות החי לעולם המלאכים הוא קרוב מאוד ועליהם יצדק באמת תואר החיות, וכמו שביארו עליהם אמרו כי לא יראנו האדם וחי, שאפילו המלאכים שהם חיים וקיימים לא יוכלו להשיגו, וכן יתוארו בשם חיות במראות יחזקאל, ואונקלוס תרגם באר לחי רואי בירא דמלאך קימא אתגלי עלה, ויחס במדבר אליו יתב' וכו'.

והנה זאת היתה תשוקת מלך הכבוד ב"ה מני שים אדם עלי ארץ שישלים עצמו בד' מדרגות שבו אשר בבחינתם נקרא צלם אלהים על פי דרכנו, ויתכן שיהיה זה טעם הרבוי באומרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו להורות על הצלם הזה הנשלם בין הבורא והנברא, כי הבורא עשה אותו בצלמו להיותו נחקק ונרשם מהציור האלוהי המשפיע על בראויו, וכאלו הוא צל ציורו יתב' כמו שזכרנו, ותיבת צלם יהיה מלשון צל כי כמו שהצל הוא נחקק ונרשם מהדבר העומד כנגדו מתיחס אליו בכל חלקיו, כן האדם

חקרי לב

יא

הוא נחקק ונרשם מהציור האלוהי המשפיע על נבראויו, והאדם הנברא עושה את עצמו בבחירתו כצל לקראת יוצרו בהשלימו כל חלקיו המתנשאים לעומתו, כאמור ואחרי ה' ילך ובדרכיו, לדוגמת הצל הנמשך לבוא אחר בעל הצל ומתיחס אליו מכל צד, בלכתו ילך ובעמדו יעמד, ונמצא בזה מדרמה צורה ליוצרה כמו שקדם, ואולי אמר בצלמנו לרמוז על הבחינה הראשונה ואמר כדמותנו לרמוז על הבחינה השניה,*) וזאת נקרא דמות להתדמות הצורה ליוצרה ע"כ (שם דרוש ל"ד). הנה מעשי הצדיקים היא מלאכת יצירתם ועשייתם שחוברו לה יחדיו מחומר עכור וצורה עליונה אלהית, בחכמה, בתבונה, בדעת, ולהיות שלמות מלאכה זו בלתי נגמרת מאלה רק בהתחבר לה בחירתו של אדם כמו שקדם וכו' כי על כן נאמר בביראתו נעשה אדם בלשון רבים, להורות על התייחס מעשהו לשניהם כי לולא בחירתו של אדם להשלים את עצמו היתה ביראתו חסירה ומעשהו בלתי שלם כ"ו, ובהשלים האדם את עצמו בבחירתו הוא מתעלה יותר ממלאכי השרת, כדרך אמרו חו"ל במדרש, והתקדשתם והייתם קדושים, בהמשילם משל לבעל הבית שהיה לו מרתף של יין והושיב בו לשמרו שכורים ונוזרים וכפל שכר לשכורים ששמרו היין ולא שתו ממנו, כן ישראל שיצר הרע מצוי ביניהם, אמר בהם שתי קדושות, והתקדשתם והייתם קדושים, מלאכי השרת שאין יצר הרע ביניהם אמר בהם קדושה אחת, ובמאמר קדושין שאילתא עכ"ל.

ואלה הדברים דברי קודש מצינו „בכלי יקר" וז"ל ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה וכו' כי נשמת חיים היא הנפש המושכל הנצחי, צא ולמד מן הנופח ותמצא שזה מדבר בחלק אלוה ממעל ויאמר אעפ"י שנפח ה' באדם נשמת חיים המשכלת מ"מ ויהי האדם בתחלת היותו לסתם נפש חיה כשאר בעלי חיים, כי אדם עיר פרא יולד, ועיקר שלימות האדם תלוי בחריצות השתדלותו וטוב בחירתו כשיפקח עיניו שכלו בבואו בימים, אבל בתחלת היותו אעפ"י שכבר נופח בו נשמת רוח חיים מ"מ אין הנשמה בו בפועל כי אם בכח לבד, ואם לא ישנם מתני זריותו ליצא בראש החלוץ ללחום מלחמת ה' הרי הוא נשאר בבהמיותו ונמשל בבהמה, אבל שור או כשב או עז כי יולד באותו יום נברא עם כל שלימותו ואין בו תוס' שלימות

*) בונתו בזה דמיון האדם בכל פרטיו, א) הצל הוא מושפע תמיד מבעל הצל, ב) הצל הוא הולך תמיד אחר בעל הצל, וכפי תנועותיו של בעל הצל כן תנועת הצל, ועל הצל יתראה דמיון כן בעל הצל, כן האדם אשר השו"ת ברא אותו באופן נעלה אשר יהיה בבחי' להיות מושפע תמיד מהבורא ית' על זאת אמר בצלמנו אשר יקבל ההשפעה כמו הצל מן בעל הצל, ובמה שהאדם יעשה תנועת בעל הצל להתרומם במעשיו ובמדותיו להבורא יתב' ובמעשיו האדם יוכר הבורא יתב' על זאת נאמר כדמותנו

וגלה לנו דבר זה שלא יטעה האדם בעצמו לאמר שבלא יגיעה ועמל יבא לידי שלימותו אשר כבר נוצר עמו ויסמוך על יתרון זה שנמצא ביצירתו, כי אין הדבר כן אלא הכל תלוי בפועל כפיו כי יש בידו תמיד להחליף ולהמיר הטבע בשכל והשכל בטבע, ומטעם זה לא נאמר ביצירת האדם וירא אלהים כי טוב לפי שביצירתו עדיין לא ניכר מה טובו ומה יפיו עכ"ל. ועתה קורא יקר, בוא ברוך ה' נלכה ונחקרה באיזה הדרך ישכון אור הבחירה, אשר ירומם את נשמת חיים אשר בו בכח ולהוציאה אל הפועל אשר יעשנה נצחית לאור באור החיים ולהדליק נר ה' נשמת אדם אשר תאיר תמיד לפני ה', אם ע"י חכמת הפילסופיא לידע טבעי הכוכבים, טבעי הצמחים וטבעי הבעלי חיים או ע"י חקירה עיונית אלהית או ע"י מעשי המצוות: לידע דברי אמת, לפתור את השאלה, הלא מקרא הוא מפורש בתורה (ויקרא י"ח ה') ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, אשר רק ע"י מעשי המצוות יחיה האדם וממעשי המצוות יבוא האור להנפש, כי הנפש הוא כשמן אשר יש בו כח המאיר, אבל בכל זאת אם יכניסו בבית אפל כמה חביות של שמן ואם לא ידליק האדם את השמן או החושך יהשיך עליו ועליהם, אבל אם רק יביא אור על השמן אז ימלא הבית אורה, כן הוא במעשי המצוות הוא האור וכאשר יצטרפו זה והחיים בתפילין וביציצית ובמזוזה, באכילת מצה בפסח, ובסוכה, באתרוג וכלולב, בשבת וביום הכפורים, אשר יכניסו אורם לתוך הנפש אם יש בהם חיים ואור באמת בטבעם, או אין בהם שום חיים רק השי"ת צוה אותם על האדם לעשותם, כמלך שרוצה לנסות העם אם ישלימו רצונו, בין שיש תועלת באותה צוואה או אין בו תועלת ובעבור שישמע למצוותו יבא על שברו? התשובה על השאלה הזאת מתורת ה' נתכונן, ותא וחזי מה שאמר הרשב"א ז"ל (בסוכה כ"ח) אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי וכו' דבר קטן הוויית דאביי ורבא בפ' האגדה הזאת האריך הרשב"א ז"ל, וה"ל תועי רוח חשבו כי עשיית המצוות שאביי ורבא נושאים ונותנים בהם הוא דבר קטן שלא עלה ביד המתעסק בהם אלא שכר עשייתו, לפי שאין בעשיית אלא שקיים בעשייתן מצות בוראו ית' שנתנן לדעת ולצרף דעת ישראל אם יעשו במצוותו אם לאו, וכמלך שרוצה לנסות העם אם ישלימו רצונו, בין שיש באותה צוואה תועלת בין שאין בעשייתה תועלת, וזלתי ההוראה שמורה העושה רצון אדוניו כאשר צוהו, והוא שכתב כל אמרת אלוה צרופה ובא בפירושה ז"ל מה איכפת ליה להקב"ה בין שוחט מן העורף לשוחט מן הצואר, לא נתנו המצוות אלא לצרף את הבריות, והתועים הושבים בפירוש לצרף את הבריות לדעת אם ילכו בתורתו ובצוואתו לבד בין שיש בהם

תועלת מצד עצמם אם לאו, ועל זה קראו דקדוקי אביי ורבא בסגולת המצוות דבר קטן, וזוהו יצא להם באמת כמול העשיה בכלל המצוות בתפילה ותפילין ובחיתור ואיסור ואינן נותנים דעתם רק ללמוד ספרי חכמי האומות פליסופיא וטבעי הכוכבים, והיו לפי דעתם מעשי מרכבה שלא הניח ריב"ז, וזה באמת אכדון ומות, וכל האומר כן נכדל מקהל הגולה ואין לו עסק במצות, והפכה אמר הכתוב כי קרוב אליך הדבר מאוד צפיד וכלבבך לעשותו אמר "בפיך" כנגד השנן שצויה הוא יתב' ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך וגו' "ובלבבך" לכיון בהם בשעת עשייתן לשם המצוה יתב' שצוהו ויעשה בלבב שלם ושלא יעשה כעושה שלא לרצון ויהא לו כמשא, וז"ש חכמינו ז"ל (ברכות כ"ח) שלא יעשה תפלתו קבע אלא רחמים ותחנונים ופי' "לעשותו" להיותו זריו לעשות כל מצוה ומצוה בשעתה ובתהנהג, ובשלש האלה תשלם העבודה ובעשייתך בחפץ באמת יתבונן שלא אמר יתברך לעקב הוה בקשונן, ומי שחננו השם מהם יתבונן במושכלות שנכללו במצות, ועל זה התפלל דוד באמרו גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, וכמו שפרשו ז"ל ויהי שירו חמשה ואלף שהיה אומר על כל מקרא ומקרא אלף וה' טעמים ולא נעלמה ממנו אלא פרה אדומה,*) והוא שאמר יתברך ליהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו, כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל, ר"ל תצליח במעשה וממנו תשכיל המושכלות הרמוזות בהם, והיו

(*) לכאורה הוא סותר למאמרם ז"ל (בעירובין כ"א) אמר רב המנונא מאי דכתיב (מ"א ד') וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל ועל כל דבר ודבר של סופרים היה אומר אלף וחמשה טעמים, והרשב"א הביא שהיה אומר על כל מקרא ומקרא אלף וה' טעמים, אבל כאשר נענין בדברי המהרש"א ז"ל בח"א בדה"ט על כל דבר ודבר של תורה ג' אלפים משל וכו' הכי משמע ליה דכמילי דאוריתא קאמר דהיה לו כ"כ משל וכן שירו דאליכ מאי רבותיה, ורש"י פי' משל טעם עכ"ל ולא משמע כן דלא נקט טעמים אלא גבי שירו חמשה ואלף, אבל גבי שלשת אלפים משל ממש קאמר, וכה"ג אמרין פרק אחד דיני ממונות ד' מאות משלי שועלים היו לו לר"ם, ואנו אין לנו רק ג' וכו' ונראה נמי דפי' מילת טעמים לאו היינו טעם הענין אלא פסוק טעמים כגון וקרא וסגול וכו' שיש לנו היה לו לשלמה ה' ואלף פסוק טעמים, והיינו דכינה אותן שירו פסוק טעמים לפי דתנועות של הפסוק הוא ממש שיר, וכנדרים מוכח שהן מן התורה מדכתיב ויבינו במקרא וגו' ודקאמר נמי בסמוך דאגמריה בסימני טעמים היינו נמי על ידי פסוק טעמים, ונקט ליה הכא גבי דברי סופרים לרבנות דאפילו בדברי סופרים היה ליה פסוק טעמים וכ"ש בדברי תורה ודוק, וכפי דברי הח"א מכוונים בדברי הרשב"א, ואפשר לפי דברי הרשב"א ז"ל אשר לפי הטעמים שהיה ליה בכל מקרא ומקרא עשה להם הפסוק טעמים כנ"ל.

ענין ריב"ז שהסתכל בטעמים וזכה להתבונן בהם וזהו ענין המרכבה שהדברים הרמוזים במצות התורה הם מעשי מרכבה, ואביי ורבא ושאר חכמי ישראל שהתעסקו בפירושי המצוות כחכמי המשנה והאמוראים הבאים אחריהם השתדלו לבאר סדרי ענין ועשייתן כיצד, וקרה לקהל ישראל עם השי"ת ומפרשי המצוה בזה כמו שיקרה לחולה עם הרופא האומן והרוקח, הרופא האומן יודע ומכיר בחליי החולי שאינו יכול להיות בריא אלא במרקחת הפלוני המורכב מסמנין רבים ידועים ומשקל ידוע ויאכל ממנו בזמנים ידועים, והחולה אוכל ואינו יודע ולא מרגיש בתערובות הסמים אלא בטעם אכילתו בלבד, והמרקחת פועלת בכח הסמנין המורכבות בו, והחולה אעפ"י שאינו מרגיש משיג התועלת בלא יודע, והרופא האומן הוא השי"ת שידע ומכיר בחליי הנפשות, ובחמלתו נעשה רופא לו ויודע ברקח המרקחת המסירה מחלה מקרבנו, חליי הגוף וחליי הנפשות, ובעשותנו המרקחת היא והוא עשיית המצוות, נתמנה על הבריות, והוא שהכתוב אומר אם שמוע תשמע בקול ה' וגו' עד כי אני ה' רופאך, ואמרו אני ה' רופאך לא על דרך הגמול לבד כאמרו ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וגו' ובקרך וצאנך ורכיון, כי אם מצורף לזה ההודעה, כי בקיום המצוות ועשייתן נשיג התועלת מצד הטוב בהם, ומי שחננו השם יתבונן וירגיש אף בנתנית ההרכבה, וכל חכם לפי רוחו מחיצה לעצמו, משה מחיצה לעצמו ואהרון מחיצה לעצמו, והוויית דאביי ורבא באו להורות כיצד יעשה המרקחת שלא להוסיף ולא יגרע ובאיוזה שיעור, ושם ישנה פעולתן או זמן עשייתן יפסיד תכונת המרקחת, וכן במצות התורה ציוה יתב' לא תוסיף ולא תגרע, וכן בלתי עיתים מזמנים ישמר פן יוסיף זמן או יגרע, ובהוויית דאביי ורבא לא בא רק ביאור תקוני הפעולה כתקוני פעולה רקח המרקחת ולא לבאר טעמי המצוות הרמוזות ומורכבות בתוכן, וריב"ז עשה המצוות באמת ונתן דעתו להתבונן אף במורכב וזכה והשיג.

ודע אתה המעיין כי לא תשלם העבודה בלתי העשיה, כי כן חייבה חכמתו יתב', והוא שאמרו הו"ל (שבת פ"ח) פי' מה אנוש כי תזכרנו וגו' אשר תנה הודך על השמים, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה אנוש כי תזכרנו לתת להם את התורה, תנה לנו אשר תנה הודך על השמים, אמר להם הקב"ה מה כתוב בתורה לא תגנוב כלום רציחה וגניבה יש ביניכם, משל לאיש שהיה לו בן קטוע אצבע והוליכו אצל האומן, א"ל למוד את בני אומנות, לזמן חור אצל האומן א"ל למדת את בני אומנות א"ל לא מפני שבנך קטוע אצבע והאומנות היה צריכה כל ה' אצבעות, הסתכל במשל הנפלא הזה, התאוו שתינתן להם התורה ובאמת לא ללמוד הלכות שחיטה וטריפות ואכילת המצה ומניעת אכילת הדברים אשר תיעב השי"ת,

רק לדברים המופלאים הרמוזים והנרכבים בהם שאף מה"ש לא ישיגו אותן, והוא שכתוב לא ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים (איוב כ"ח י"ג) והחיים רמו למלאכים, והוא שהשיב יתב' למשה על מה שביקש הראני נא את כבודך, לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי, ובא בפירושם ו"ל לא יראני האדם ולא אף החי, רמו למלאכי השרת כי מהותו ויחודו לא ישיגו על התכלית.

עוד תן דעתך לדעת כי עשיית המצוות וקיומם טוב לפני האלהים מהשתדל בטעמיהן ואף במרכבה, שהרי בביטול המצוות חייב כרת כמילה וחדל מעשות הפסח וכאכילת החלב והדם ושאר הכריתות, אם אוכל ביום הכזורים או עושה מלאכה ועוסק במרכבה אינו ניצול מכרת, והמתעסק במצוות כתיקונם ובכניתן לשם מי שצוה עליהם יתב' וזכה ויושב בישיבה של מעלה, ובא בדבריהם שנפשות הצדיקים למעלה ממ"ה, וכמו שבא בפירושם כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, מי גדול שימר או שמור, על כפיס ישאונך, מי גדול נושא או נשוא, הוי אומר נשוא, ואמרו אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שישראל אומרים למטה שנאמר כרן יחד כוכבי בקר, והדר ויריעו כל בני האלהים, והוא שנפשות הצדיקים גנוזות מתחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך, ומה שאמרו אמרת ה' צרופה מאי איכפת ליה להקב"ה בין שוחט מן העורף לשוחט מן הצואר לא נתן הקב"ה את המצוות אלא לצרף בהן את הבריות, ר"ל שאין הקב"ה חפץ מצד עצמו, וכענין שאומר הכתוב אם צדקת מה תתן לו, אלא שרצה לצרף בהן הבריות, ולצרף כולל ב' ענינים לחזקן ולהתמידן מלשון הגיע לצירוף, והב' מלשון מצטרפין, לומר לצרף אותם אל האמתיות הנרמוזות בתורה עכ"ל הזהב.

תוכן דברי הרשב"א שהעיקר הוא מעשי המצוות אשר רק בהם יבא האדם לתכליתו הנעלה, אשר יזכה מזה להאיר באור החיים וליושב בישיבה של מעלה, למעלה ממ"ה, ומעשי המצוות הוא לעשות המצוות כתיקונם, כל יוסיף וכל יגרע ובעת ובזמן הראוי, וגם לעשות המצוות בכונה לכוון לשם מי שצוה עליהם, וגם צריך לידע שהמצוות אשר ציוה השי"ת לעשותן יש בהמצוות תועלת להגוף ולנפש, ובכל מצוה ומצוה נמצא חיי עולם וחיי עונג הממונים בתוכה, אשר אי אפשר להאדם להשיגם ולבוא עד תכונתם, ודברים מופלאים מורכבים בהם, אשר לזה התאוו מלאכי מעלה, והחיים אשר בתיך המצוה עם האור הגדול הצפון בה יצורף בהנפש ואחרי הפירוד הנפש מן הגוף או ישיג האדם מה שהיה מורכב בתוך המצוות, ומי שהוא חכם אשר יוכל לחקור בטעמי המצוות ישיג גם המושכלות הרמוזות בהם, ולפי כח חכמתו כן יהיה השגתו, והאדם אשר יקים מצוות התורה כפי

האופנים המבוארים אם כי לא יחכם לבא בפנימיותה לידע המושכל הצפון בה, גם כן יוכה ויבא על שכרו בעולם הגמול להתענג בנועם המצוה ולישב בישיבה של מעלה, ועיקר קיום המצוה בחיצוניותה לא בפנימיותה, ולזאת לא ניתנה התורה למלאכי מעלה כי אין ביכולתם לקים המצוה רק בפנימיותה בהמושכל שבה, ולזאת אמרו חז"ל המשל מאיש שהיה לו בן קטוע אשר האומן לא רצה לקבלו ללמוד לו אומנתו, כי האומנת דורשת מלומדיה כל חמשה אצבעות, ולזאת זכו ישראל לקבלת התורה בשביל ידים הפעלים לקים מצות מעשיות, וזאת תוכן דברי הרשב"א ז"ל.

ומאלה ההקדמות התבוננתי לבאר את הכתובים (תלים ק"ח י"ז י"ח י"ט כ') לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יי, יסור יסרני יה ולמות לא נתנני, פתחו לי שערי צדק אבוא בס אודה יי, זה השער לה' צדיקים יבואו בו. התכת הכתובים האלה אמרתי לבאר עם דברי המדרש רבה (בראשית פ"ח ר') תפדאי בשם ר' אחא אומר אמר הקב"ה אם כורא אני אותו מן העליונים הוא חי ואינו מת מן התחתונים הוא מת ואינו חי, אלא הרי אני כורא אותו מן העליונים ומן התחתונים אם יחטא ימות ואם לא יחטא יחיה. דברי המדרש מפלא את עין הרואה, למה לא היה ברצון השי"ת לכרוא את האדם מן העליונים ויהיה חי, אבל לפי הדברים הקדומים יבואר כל הענין היטב כטוב טעם ודעת.

העיקר אשר היה בחפץ השי"ת ביצירת האדם, אשר שלימותו ותכליתו הנעלה יבוא מהאדם בעצמו, כמבואר בתורה (ויקרא י"ח ה') ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ועיין ברא"י ובת"א) אשר חיי האדם הנצחי יבא מהאדם בעצמו ויהיה מלאכותי מירי האדם לא טבעי, וזאת כונת הכתוב שאמר (בראשית ב' ז') ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, אעפ"י שנפח השי"ת ממנו נשמת חיים אשר יהיה בכחה לחיות חי עד, ובכל זאת ויהי האדם לנפש חיה ככל הנבראים, אשר גם בבהמה כתוב נפש חיה, ואין בכח הנשמה לפעול על האדם אשר יהיה נצחי בלי שום מעשה, כי באופן כזה הכין השי"ת הנשמה להיות נצחי, רק אם האדם יעשה כפי המצווה עליו בתורת ה' וכלתי זאת אין יתרון בהנשמה כי אם לא יחרוש ולא יורע ולא יפתח ולא ישרד אדמתו, או קוץ ודרדר יצמיח לו ויבא לידי אבדון וכליון הוא ונשמתו ביחד ויהיה דראון ככל הבהמה והחיה, ולסיבה זו ברא אותו מן העליונים ומן התחתונים והרכיב בו הרכבה מכל ברואי מעלה ומטה, ומזה נמצא באדם מדות שונות המתנגדים אחד לחבירו, אבל כל המדות האלה הם כלי אומנות להתורה והמצוה אשר על ידם יעשה מלאכתו מלאכת שמים, אשר היא דורשת מהאדם כל המדות אשר הם שונים זו מזו בעתים ידועים וכזמנים הראויים

לכל מדה וסדה, כמאמרם ז"ל הוי עו כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים, אשר גם המדות מחיות הטורפות דרושים לפעמים לחפצי ה', ואם האדם ישתמש עם כל הכחות המורכבים אצלו מכל הנבראים בעת הראוי ובמקום הראוי, וישקול כל דבר בפלס ומאזני משפט וימדוד כל דבר במדה הנכונה, והכל לפי דרכי התורה או יעשה את עצמו חי, וזאת אמר דוד ברוח קדשו על בריאת האדם, האדם יוכל להתפאר ולהתרום על כל הנבראים, אשר אין באפשרי לשום נברא לומר אלו הדברים, לא אמות כי אחיה, כי כולם מוכרחים בטבעם הן לחיים והן למות, המלאך הוא חי בטבעו והבהמה מות בטבעה וטבעם לא ישתנה, אבל ביתי לא כן עם אל, כי אני הפועל בעצמי ובבחירתי את החיים, והאדם כבחירתו הטוב בקיימו מצות התורה יאמר לא אמות כי אחיה, ובוה ואספר מעשי יי אשר נפלאים מעשיך בהרכבתי אשר אין בכל הנבראים בריאה נפלאה כזו, ומבאר דבריו והולך, יסור יסרני יי, אם כי בטבע מוסר אני מאל אשר אם נתבונן נראה אשר האדם נבדל מכל הנבראים, אשר כל הנבראים כולם חיים וקיימים בלי עזר וצורך לעזרת אחרים ממניהם, ורובם תיכף מעת הולדם אינם צריכין לעזרת מי שילדו כ"א זמן קצר לפרנסתם, והאדם לבדו אחוז בעקב המחסור לכל צרכיו, ואף אחר אשר נהגל כמעט אין באפשרי לשכון בדר בלי עזרת אנשים ומעת ניהו מבטן עד שובו לעפרו הוא תמיד אחוז בעקב רעהו, הנבראים, שור בן יומו קרוי שור, איל בן יומו קרוי איל, ידלג על ההרים יקפץ על הגבעות, והאדם אם לא ישיג עזרתו מאביו ומאמו ומאחרים או יהיה כנפל בל חזה שמש, ואם יחשוב האדם את הטובות שהיו לו מהעולם מוזמן לידתו עד זמן נידולו, כמה טרחות טרחו עבדו וכמה יגיעות יגעו עבדו, אין בכחו לשלם אף אחד מני אלף, ולמה עשה זאת השי"ת אשל יהיה האדם גרוע מן הבהמה ומן החיה, אבל כאשר נחשוב הוא הדבר, כי תכלית האדם הוא שלימות צורתו, וכל מקום שהצורה במעלה יתרה או הדין מחייב להיות הגוף חלוש כי הצורה מחליש החומר, וגם שלימות הצורה אין יכולה להגמר רק ע"י מעשה והמעשה היא העיקר, החסד אשר איש את אחיו יעזור, וזאת היא ג"כ הסיבה אשר השי"ת ברא את האדם באין כזה אשר יהיה תמיד צריך לעזרה וכן השנו, ומוה יעשה חסד זה עם זה ומוה ישתלמו צורתם ויבאו לידי תכליתם הנעלה, וזאת אמר מזה שיסור יסרני יי אשר אי אפשר לאדם לחיות בלתי עזר מאחרים, וזאת היא אות על חלישותו, וזאת אות אשר ולמית לא נתנני, אשר לא אמות כמות הבהמה, כי רוח הבהמה יורדת היא למטה לארץ אבל רוח האדם העולה היא למעלה בשביל צורתו הנפשית, וזאת היא מעלת האדם שלא נברא מן התחתונים לבד בגוף בריא נגמר בשערו ובכל כחות הגוף כדי

שיוכל לקבל עליו צורה אלהית אשר מזה יהיה אורח חיים למעלה למשכיל, רק מדוע לא ברא השי"ת את האדם מן העליונים לבר ויהיה חי ומדוע נתיסר מההשגחה העליונה להיות בעל חומר ולבקש תמיד עזר מאחרים, זאת מבאר ואומר דוד ע"ה ברוח קדשו כי גם זאת למובת האדם, כי חפץ ה' לדומם את האדם גם על בראוי מעלה, לזאת הבדיל אותו מברואי מעלה ועמף הנפש בלבוש עפרי, ומסיבת לבושו הוא נחוץ תמיד לעזרה אשר בזה יושלים את נפשו במדת החסד אשר רחוקה היא מנבראי מעלה אשר אין להם לבוש עפרי כהאדם, ובוה נצח משה את המלאכים בשעה שבא לקבל את התורה כמבואר במדרש שמות פ' כ"ו, בקשו לפגוע במשה מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של משה דומה לשל אברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתכיישים ממנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו, היינו שרמזו להם אשר הם אינם ראויים לקבל התורה בשביל חלק החסד שיחסר ואת למלאכים, והתורה תחילתה גמ"ח וסופה גמ"ח, וזאת אמר ברוח קדשו בזה שלא נבראתי מן העליונים לבר גם זאת לאשרי, כי בזה ארומם על כל כאמרי פתחו לי, לי דייקא שערי צדק אבוא בס אודה יי, והוא כמבואר במדרש רבה (ויקרא פ"א אמור) וירא לברובים תבנית יד אדם, אין לך דבר המעמיד עליונים ותחתונים אלא הצדקה הנעשית ביד, ולזאת אבא בשערי צדק אשר אי אפשר גם למלאכי מעלה לבוא שם, והולך ומוסיף אשר שערי צדק הם לה' לברו כי צדק ומשפט מכון כסאו, זה השער לה' צדיקים יבאו בו, הוא רק לאדם בעל חומר העושה צדקה וחסד בידים הפעילים, רק הם הצדיקים הם יקומו במקום קדשו, וזה שאמר השי"ת למשה (שבת פ"ח) אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה, היינו כי תוכל להראות להם אשר בהידים שלך העושים צדקה וחסד יש לך אחיזה בכסא כבודי, ובוה יראו כי מדרגתך גבוה משלהם ומדרגה זו לא יוכלו להדפך כי מקומך יעיד עליך שאתה ראוי לקבלת התורה ולא הם, ובעבור כי תכלית בריאת האדם הוא אשר יתנשא במעשי ידיו על כל הנבראים, הן על בראוי מעלה והן על בראוי מטה, ולזאת אשר יהיה בכח האדם לבוא להתכלית הנרצה לפניו יתב' בלי שום מונע ומפריע סילק השי"ת את ידיעתו מבחירת האדם, ובוה האדם חפשי במעשיו אשר ידיעת השי"ת לא יכריח את מעשי האדם הן לטוב הן לרע, ותמיד שני הדרכים מטיב ורע פתוחים לפני האדם וכאזיה שיבחר מרצונו הטוב או הרע ילך בה, ותמיד מסילות בלבבך, והאדם עומד על פרשת דרכים ואם יבחר הדרך הטוב הוא בחירתו העצמית, ובוה יעלה מדרגתו על כל הנבראים וימשול על כל ויהיה צדיק מושל ביראת אלהים, כי באדם כלול כל העולמות כפי שהקדמנו, ובוה שימשול על גופו ימשול ג"כ על כל העולמות אשר כלולים בו ויעשה בהם כחצו ורצונו, ובוה

שיבחר בדרך הטוב והטוב יעשה בבחירתו החפשית אשר הוא יחיד מכל הנבראים, כי כל הנבראים מוכרחים בטבעם לעשות המעשה הטוב או הרע ואין בכוחם לשנות מה שהגביל השי"ת בכוחם לעשות, בזה יתרמה צורה ליוצרה כי השי"ת הוא עושה הכל כחצו ורצונו ולא יגור במגורו רע, ועל זאת אמר הכתוב ויברא אלהים את האדם בצלמו היינו שיהיה לו חפץ ורצון, בצלם אלהים ברא אותו שיהיה בכח האדם לדמות מעשיו למעשי השי"ת, כמאמרם ו"ל (שבת קל"ג) אבא שאול אומר ואנוהו, הו דומה לו, מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום, ולזאת עיקר ההילול וההתפארות להאדם בזה שיעשה הטוב והישר בעבור שעושה זה בבחירתו העצמית כחצו ורצונו ובמעשי ידיו יתפאר.

ועתה נבאר את הכתובים (ירמיה ט' כ"ג כ"ד) כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגיבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאום ה'.

בקודם נבאר את המשנה באבות פרק רביעי, בן זומא אומר איזה חכם הלומד מכל אדם שנאמר מכל מלמדי השכלתי, איזהו גיבור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארך אפים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר, איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

בתחילת דברינו קודם שנבוא לפירוש המשנה ולביאור הכתובים יבא ביאורנו במאמרם ו"ל שאמרו בפסיקתא והובא בילקוט הפסוק בתלים בתמניא אפי נר לרגלי דבריק ואור לנתיבותי, וזה לשון חז"ל נר לרגלי דבריק, למה הרשעים דומין לאדם שהוא מהלך באפילה, הגיע לאבן נכשל בה הגיע לגומץ נופל בה בדרך שכתוב דרך רשעים באפילה לא ידעו במה יכשלו אבל הצדיקים דומין לאדם המהלך ונר לפניו, הגיע לאבן סר ממנה הגיע לגומץ משתמר בה, כך אמר דוד נר לרגלי דבריק ואור לנתיבותי. ועתה נקשור נימא בנימא וחבל בחבל עד שנוציא לאור כל מה שהקדמנו בעור השם.

הרמב"ם ו"ל אמר בפרק ד' משמונה פרקיו דנכל דבר צריך האדם לתפוס הדרך הממוצע, ומי שטבעו נוטה למדה רעה לא יספיק לו שיעמוד תיכף על דרך הממוצע, רק בתחלה צריך לברוח אל קצה האחרון מזה וישנה בקצה ההוא פעמים רבות עד שיורגל כ"כ שלא ישתוקק כלל אל הדבר הזה, או יוכל לעמוד על דרך הממוצע ע"ש, וספרי מוסר המשילו עוד משל על זה כמו הקנה הרך כל זמן שהוא על עמדו הוא שוה אבל אם המוהו יותר מראי לצד אחר או אי אפשר להשוותו ע"י שיעמידוה בשוה

ממש, כי יחזור לעקמימותו כמקדם אם לא שיטתו הרבה לצד האחר, או יעמוד על המיצוע, כללו של דבר שדרך ה' הוא בכל דבר הדרך הממוצע. ובאלו הדברים דברי קודש מהרמב"ם ז"ל מצאתי ביאור נכון במאמרם ז"ל ולבשתי דברי הרמב"ם ז"ל בדבריהם ז"ל מה שאמרו נר לרגלי דבריך למה הרשעים דומין בו' כי דוד המלך ע"ה שמח בזה אשר באור התורה יאיר לו למצוא את הדרך הממוצע ולכוון המרכז בין שני הקצוות, ובוה יישר את מדותיו להעמידן במדה הנכונה במרכז הממצע בין שני הקצוות, כי כאשר נתבונן נראה אשר האנשים אשר לא באו בכרית התורה והמצוה ואור התורה לא זרח עליהם, לעולם לא ימצאו את הדרך הטוב והישר, כי רחוקים הם מכל מדה נכונה והמדות אשר בחרו בהם לפי שכלם הם דומין לאבן גומץ, אבן הוא גבוה מהארץ ובלשון חז"ל הוא בור, היינו כי מי שמניח אבן ברשות הרבים הוא כמו שיחפור בור בעומק, כי מכשול הרבים הוא ורבים יכשלו בו, גומץ הוא בור מקום עמוק מן הארץ ולזאת רבים יפלו בו ובשניהם סכנה נשקפת להזיק ולהמית למי שחפץ קרבתם, וזאת הוא דמיון נאה בדבריהם ז"ל אשר האדם צריך לזוהר בהליכת מדותיו כמו מאבן גומץ, כי בשני קצותיו תאכל אש אם האדם ילך בקצה האחרון ויאמר הואיל הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם אפרש מהם ביותר לא אוכל בשר ולא אשתה יין ולא אשא אשה ולא אדור בדירה נאה ולא אלבש מלבוש נאה, גם זו דרך רעה ואסור לילך בה והמהלך בדרך הזה נקרא חוטא, כאשר מצינו בחז"ל (גדרים י' וברמב"ם בדיעות פ"ג ה"א) ואז יכשל בהמדה הזאת כמי שנכשל באבן, וכל מה שיחשוב בדתו אשר בזה יגביה א"ע ביותר להרמות למלאכי מרום מסיבת פרישותו אשר הוא פרוש ומוכרל מכל עניני העולם יכשל בה ביותר כי לא זו דרך ה' ועובר שארו אכזרי ואם ילך בקצה השני להיות מווללי בשר, מסובאי יין ולדרוף תמיד אחר תענוגי העולם ולא ימנע כל חפץ לבבו, זאת הוא נקרא אשר הגיע לגומץ אשר יפול לבאר שחת, ודעת התורה היא המבדלת בין קודש לחול כמבואר בכתוב (ויקרא כ') אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים (שם) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי והיא המבדלת בין ישראל לכלל שאר העמים אשר לא באו בכרית התורה, אשר בשום אופן לא ימצאו דרך ה' דרך הישרה כאשר הם הולכים באפילה בלי נר ואור, לזאת פעם יגיעו לאבן ופעם יגיעו לגומץ ואפילו החכמים שבהם שחיברו ספרי מדות, אבל מה יועילו המדות אם אין להם פלס ומאזני משפט לשקול כל מדה ומדה, ושכלו של אדם הוא קמן וחלוש הראות אשר יוכל להביט ולמצוא המרכז האמצעי בכל מדה ומדה ורק בשכלו של השי"ת יכול האדם לכוון ולהישיר את דרכיו, וזאת אשר אמר החכם מכל אדם דרך רשעים,

אפילו הדרך שלהם, היינו המדות שעשו בשכלם לישר את האדם הוא באפילה לא ידעו במה יכשלו, כי לפעמים יכשלו באבן כמו בגומץ, אבל הצדיקים אשר באו בכרית התורה והמצוה אשר הוא שכלו של השי"ת, הם ילכו באור אשר יראו את הנקודה המרכזית וכאשר יגיעו לאבן יסורו ממנו כי התורה תלמדם אשר לא דרך ה' הוא וכאשר יבואו לגומץ ישתמרו בה, וזאת אמר דוד המלך ע"ה נר לרגלי, אשר לא אכשל באבן ולא אפול בגומץ הם דבריך, ואור לנתיבתי כמבואר.

ועתה נתבונן לבאר מאמרם ז"ל במסכת אבות איזהו חכם וכו' איזהו גבור וכו' איזהו עשיר וכו' כי דוקא באלו האופנים המבוארים יהיו הם נאים לשמש ושמש נאה להם, ואם החכם לא ילמוד מכל אדם או נאות אדם תשפילנו ויהיה רחוק מהחכמה, כי מעולם לא בא בגבולה להשתלם בשלימות החכמה, והחכמה מאין תמצא, כמאמרם ז"ל (תענית ז') אמר ר' חנינא הרבה למדתי מרבותי ומחברי יותר מרבותי וכו' ואם הגבור לא יכבוש את יצרו ובגבורתו לא יתגבר על עצמו ולא יפיל שונאיו לפניו והמדות הרעות ימשלו עליו, איה גבורותיו, כאשר חכם אחד ראה צייד מדבר עם אשה, אמר לו הוזהר אתה הצייד לכל תהי ניצוד, ואם הצייד יפול במצודה רעה או ניצוד יקרא לא צייד, ואם הגבור יפול חלל תחת תאוה או חלש יקרא לא גבור, ואם העשיר ידרוף תמיד אחרי ההון ויומם לא ינוח ולילה לא ישקוט ולא ישלם על עמלו כי לבו כל יתנהו לאכול ולשתות ולשמוח ולא יראה טוב מכל עמלו שעמל תחת השמש, איה עשרו? כי כל ימיו כעם ומבאובים וחיו יומה וישווה לחיי העני, ואלו השלשה שחשב לנו התנא בן זומא צריכים לנר ואור ואורן תליתאי יאיר לתליתאי לחכם, גבור ועשיר לראות את הדרך הנכונה, כי בלי נר ואור הדרך מסוכן מקוצים וברקנים ומחיות רעות ומלכמים, ועל כל צעד וצעד יוקשו בני אדם ויפלו וילכדו במהמרות בל יקימו, כי לכל אלו יש להם התנגדות מטבעם, החכם יש לו התנגדות מטבעו, כי טבע האדם להתנאות אם ימצא בו מעלה מה שאין בחברו, וזאת מביאו לידי הרמת ראש וגאווה והתנשמות לכל יתחבר עם הקטנים ממנו, הגבור מטבעו מסיבת חמרו החזק יתאוה לו תאוה וקשה לו לכבוש את יצרו, העשיר מסיבת עשרו טבעו לקמץ, כמבואר בחז"ל (חילוק מ"ז) עשירין מקמצין ע"כ ואם יש לו מנה רוצה מאתים ואין אדם טת וחצי תאותו בידו*) אבל אמרו לנו חז"ל (קדושין ל') בראתי יצר הרע בראתי לו

(*) אמרתי בזה לחרץ קושית העולם על מאמרם ז"ל (בקהלת רבה פ"א י"ג) אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו, אית ליה מאה בעי למעבד יתהון תרי מאתן, כי לבאורה משמע אשר יש לו חצי תאותו, כי אין מבקש תרי מאה לבד המאה, כי אם יש לו מאה מבקש עוד מאה ומבקש החצי השני אם כן יש לו חצי תאותו, אבל כאשר

תורה תבלין אשר היא תמתיק את המר, ובאור התורה יש כח ביד האדם לפתח ולשדר אדמתו ולבער הקוצים מן הכרם ולשרש החרולים המונחים לו על דרכו וכל המדות הרעות אשר בטבע האדם לפי חכמתו ולפי גבורתו ולפי עשרו, נתן לו התורה כף מאזנים אשר ישקול בזה מדותיו, ולזאת אם אנו רואים חכם הלומד מכל אדם והו חכם אשר חכמתו התעצם ברוחו ונפשו, ולזאת החכמה פעלה על מדותיו ולזה יקרא חכם, ואם אנו רואים גבור אשר יתגבר על עצמו או נדע כי גבור הוא במלחמתה של תורה אשר גבורתו התעצם ברוחו ונפשו, ולזאת לו הכח והגבורה לכבוש את יצרו ולהפיל חללים כל תאותיו הגופנים המתנגדים לו מטבעו ולזה יקרא גבור, ואם אנו רואים עשיר אשר דרכו דרך ה' וישמח בחלקו גם ישמח לאחרים

נחבון נראה אשר הדבר ברור כי אין לו מתאותו כלום, ונקודת נבון את הסיבה ומהסיבה נבוא להמסובב, מדוע יבקש האדם תמיד כפי מה שיש לו ולא יבקש יותר מכפי שיש לו ומדוע לא יסתפק עם מה שיש לו. העיקר בזה כי התאוה באדם היא רוחנית בלתי מוגבלת, אשר נטע הש"ת באדם להשיג בזה דברים מושכלים תורה ומצוות, וזאת שאמרו חז"ל אוהב כסף לא ישבע כסף, אוהב תורה לא ישבע תורה, בנותם בזה, בשביל שאוהב תורה לא ישבע תורה, לזאת כאשר ישום אהבתו לכסף לא ישבע כסף, כי כל הכוחות והמידות הנטועות בנפש האדם, כמו התאווה והתשוקה וההשתרלות והרצינות, כולם נוצרו באדם רק לתורה ולתעודה, לאהוב את התורה ולחמור אותה, להשתוקק לדבקתו יתב' ולמצותיו ולהשתרל בהם בחריצות שונות, ולזאת כאשר יחלף האדם את התשוקה הרוחנית להשתוקק לדברים גשמיים, למלא גרונו בדברים ערבים ולהתענג בתענוגים לאהוב כלום מכלים שונים וללבוש שנים עם עדנים לעולם לא ישבע מהם, כי דברים הגשמיים לעולם לא יוכלו להשקט את תשוקתו הרוחנית אשר היא בלתי מוגבלת, וכפי שתתרחב תאותו כן יקום לעולם להשתוקק תמיד, ואם תבוא תאותו למנה אז תמיד יבקש עוד מנה, ואם תבוא תאותו למאתים יבקש תמיד מאתיים, כי הכסף עם התשוקה הם שניין רא מן דא כרחוק מזה ממערב, הכסף הוא גשמי והתאוה והתשוקה היא רוחנית, והגשמי לא יוכל להשביע את הרוחני, והעיקר אשר נטע הש"ת אלו הכוחות שישתמש בהם האדם לעבודתו יתב', ולעולם לא ישבע בדברים הרוחניים כי לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, לזאת חלק התורה אשר אין לה קץ ותכלית וכל מה שילמוד האדם ימצא שיחסר לו תמיד וישתוקק תמיד להשיג במושכלות, אשר מזה התשוקה התמידית יבוא לתכליתו הנעלה ותמיד ישמח בזה שימצא וככל יום ויום תגדל שמחתו ותתרחב תשוקתו ובוזו יבוא להתכלית הנעלה לתענוג שאין לו סוף במבואר בחז"ל (ברכות ס"ד) ת"ח אין להם מנוחה ועיין בחא"ג, וכאשר יחלף האדם תשוקתו בדברים גשמיים או יהיה הדבר בהיפך, מכל מה שיתרבה לו כסף וזהב אשר לא יחסר לו מכל טוב, אז ירגיש חסרונו, ומכל מה שיש לו יגדל עצבונו, וזה שאמרו חז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו, כי כל מה שימצא תחת ידו לא פעל עליו כלום שיסתפק בו אם' כי יש בו כל הצורך ולא יתוסף לו כלום להנאת גופו ולתועלת ממה שיקבין עוד, ומכל זאת יתאוה תמיד כפי הנמצא תחת ידו, זאת היא לאות כי במה שתחת ידו אין לו כלום להשיקט כח תשוקתו ותתמידו,

וביתו פתוח לרוחה ועניים הם כבני ביתו, ימלט עני משוע וליתום אשר אין עוזר לו, יבכה לקשה יום ועגמה נפשו לאביון, ולזהב לא יאמר כסלי ולכתם לא יאמר מבטחי, וירום ידו וכחו לאל עליון אשר הוא הנותן לו כח לעשות חיל, או העושר התעצם ברוחו ונפשו אשר העושר הפעיל עליו להיות שמח בהרחבת הדעת והעושר יעשה חלקו, כי כמו כלי הגוף תעזור להנפש לעשות כל הפעולות הטובות, כן יש לו עזר בהעושר אשר היא תעזור להוציא מחשבתו הטובה לפעולת ידים, והפעולות הטובות שיעשו ע"י העושר יחקו בנפש הנצחי כמו מן הפעולות שיעשו ע"י כלי הגוף והעושר יתהפך לפעולות מעשיות רוחניות, כי כאשר יחזיק לומדי תורה יעשה מהעושר חכמת התורה ויקנה נפשות לתורה, וכאשר יכתוב ספר תורה יעשה מהעושר ספר תורה אשר ישאילה לאחרים ויוכה בזה את הרבים, וכאשר יבנה ביהמ"ד יעשה מהעושר מקום להשי"ת, וכאשר יקח ציצית ותפילין, מוזה ואתרוג ויעשה סוכה יעשה מכספו אורות רוחניים, וכן בכל דבר טוב שיעשה ויתהפך העושר לתורה והתורה יתעצם בנפשו וזאת יקרא עשיר כי העושר אתו עמו, ולא לו השלשה יקרא חכם, גבור, עשיר כאשר שנמצא זאת בנפשותם, ועיקר האדם הוא הנפש המושכלת אבל אם החכמה והגבורה והעושר לא התעצם בנפשותם או לא ינשא שמם גם על הגוף, כי אם החכם לא ילמוד מכל אדם, לא מקמנים ולא מגדולים ממנו ויתגאה על כל ויבטל לכל ויבעט ברבותיו ואז יצא מכלל איש, כמבואר בחז"ל (מגילה כ"ט) האי מאן דיהיר בעל מוס הוא ואז לא יקובל דבריו, כמבואר (בבא בתרא צ"ח) האי מאן דיהיר אפילו אינשי ביתא לא מתקבל, ואז חכמתו יתבטל ויהיה חכמתו כחכמת המסכן בויה ובלתי נשמעים, העשיר אשר הולך בדרך מקולקל ויחטא על נפשו לבלתי להנות מיגיעו ועל עצמו לא חס, על אחרים לא כל שכן רק הוא עשיר מצד הכסף והב שיש לו, והעשיר הזה אשר אם יבא בין עשירים ורוזני ארץ אשר הזהובים יהיו בעיניהם כזבובים או ישחקו וילעגו ממנו כי אין לו שום התנשאות לא בכמות ולא באיכות, הגבור אם יבא בין גבורים ממנו אז אין שם לו בגבורים, אבל החכם אם יש לו מדה ומשקל על עצמו ועל אחרים ובכל דרכיו הוא משיכל וה' עמו אפי' יבא בין חכמים ונבונים הגדולים ממנו ינחל כבוד לפי ערכו וחכמתו לא יתבטל, העשיר אם הוא עשיר גם בדעת לחיות ולהחיות לשמח ולשמוח או יבא בין עשירי ורוזני ארץ ואם כמותו הוא קטן לפי מדרגתם אבל יכבדו אותו מפני איכותו וגם הם בשם עשיר יקראוהו, והגבור אשר יוכל להתגבר על עצמו או אם יבא בין הגבורים אנשי השם יהיה שם לו בגבורים, ואם כמותו הוא קטן אבל איכותו הוא גדול.

וזאת שאמר התנא בן זומא במשנתנו, איזהו חכם הלומד מכל אדם

ללמוד מכל אדם יקרא חכם, כי השם נאה לו בכל מקום ובכל זמן ובכל חבורה בעבור כי חכמת התורה התעצם בנפשו והיא מאירה לו, כמאמר החכם מכל אדם נר ה' נשמת אדם, אשר ישקול בפלס כל דרכיו ולעולם לא יבטל את חבריו וחבריו לא יבטלו אותו והוא מושל בחכמתו על גופו ועל טבעו, ולזאת השם חכם יקרא עליו.

איוהו גבור הכובש את יצרו, או השם גבור תמיד הוא לו שנאמר טוב ארך אפים מנבור, הטוב האמיתי מנבור הוא אריכות אפים אשר יוכל למשול על יצרו, וזאת הוא אות על גבורתו אשר גבורתו התעצם בשכלו למשול בגבורתו על גופו ועל טבעו, ולזאת שם גבור יקרא עליו.

איוהו עשיר השמח בחלקו, אם עשיר לא קלקל את נפשו ודעתו וישמח במתת אלהים אשר חנן לו או תמיד יקרא בשם עשיר שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, ואין שום עשיר אשר יוכל לבטל אותו, כי באמת עשיר הוא אשר יאכל תרי עלמא והשם עשיר יקרא עליו.

וזאת נתן לנו התנא בן זומא סימן להבדיל בין הקודש ובין החול, אשר לא החכמה והגבורה והעושר יהולל באדם כי אם אשר מצורף לזה יראת שמים ואם יראת ה' היא הקודמת לחכמתו ולגבורתו ולעשרו או הם פועלים על נפשו המושכלת ומושלים על טבע הגוף ואז יהולל.

ועתה נבוא לבאר מה שאמר הכתוב (ירמ' ט' כ"ג כ"ד) אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי באלה חפצתי נאום ה'. וזאת לפי מה שהקדמנו אם החכמה והגבורה והעושר לא פעלו על נפשו ולא התעצמו בשכלו למשול בהם על גופו ועל יצרו או אין לו במה להתהלל, כי הוא בעצמו לא עשה כלום, כי החכמה והגבורה והעושר זאת נתנו לו מן השמים, כמבואר בחז"ל (נדה י) מלאך הממונה על הריון נוטל טיפה ומביאה לפני המקום ואומר טיפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני, אבל בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, כי צדיק ורשע לא קאמר, כי באלה חפצתי נאום ה' על אלה הדברים בא מקודם נאום ה' אבל צדיק ורשע סילק השי"ת ידיעתו מבחירת האדם, וזאת מעשה האדם בעצמו, לזאת בזאת יוכל להתהלל המתהלל בהשכל וידוע את ה'.

ועתה נבוא לחקור בדבר הבחירה ולברר בדברים ברורים פרושים כשמלה, מופלאים ומפורשים אשר לא ינגד כלל לשכל האדם הבחירה החפשית באדם, ולזאת נביא דברי הרמב"ם ז"ל ודברי הר"ם אלמושני ז"ל אשר מדברים בהחקירה האלהית, בדבר הבחירה החפשית ומבררים בדברים ברורים, ואחרי דבריהם נפתרה השאלה.

אם כי אין אנו צריכים לחקור בזה כלל בדבר המפורש בכל התורה, באזהרותיה ובציוויה, בשכר ועונש, ואם אין בחירה אין שכר ואין עונש והתורה אומרת, ועתה מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ובחרת בחיים אבל רבותינו באו לברר הדבר מפני טענת השואלים ומבקשים טענות כדרך שמען איוב, כאשר מצינו בחז"ל (בבא בתרא ט"ז) על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל, אמר רבא ביקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין אמר לפניו רבש"ע בראת שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות, בראת גן עדן, בראת גיהנם, בראת צדיקים, בראת רשעים, מי מעכב על ידך, ומאי אהדרו ליה חבריה לאיוב, אף אתה תפר יראה ותיגרע שיחה לפני אל, בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, והדברים האלו מבוארים בח"א בדה"מ ביקש איוב לפטור וכו' בראת צדיקים, בראת רשעים, בראת גיהנם, בראת גן עדן, מי וכו', כן הגירסא בילקום והוא מבואר שהאדם בעל בחירה ואינו מוכרח על מעשיו לטוב ולרע כמ"ש מלאך הממונה על הריון, מעמיד הטיפה לפניו יתב' ואומר טיפה זו וכו' גבור או חלש או עני וכו' אבל צדיק ורשע לא קאמר, כי הכל בידי שמים חוץ ומיראת שמים, והנה איוב כפר בזה, ולזה אמר ולקח הדמיון מב' בריאות הפכים, בראת שור שהוא מוכרח שבמינים שפתח בו הכתוב תחילה בטהורים ובראת חמור שהוא השפל שבמינים הטמאים מצד חומרו שע"כ נקרא חמור והשור לא ישובח והחמור לא יגונה לקבל שכר או עונש כיון שכ"א מוכרח על טבעו מצד הבריאה, כמ"ש הפילוסוף ההכרח לא ישובח ולא יגונה, וכמו שהשיב ההוא סבא לרשב"א לך לאומן. שעשאני וכו' והנה אמר כמו כן בראת צדיקים, בראת רשעים, שכך יהיו מצד בריאתם והם מוכרחים על מעשיהם מצד הבריאה ואין ראוי שיקבל הצדיק שכר ולא הרשע עונש, ואתה בראת גיהנם לרשעים וגן עדן לצדיקים ומי מעכב על ידך, והוא שאמר לפטור את עולם כולו מן הדין כיון שהוא מוכרח וז"ש על דעתך וגו' אם היית חפץ בבריאתי לא הייתי רשע ולא הייתי ראוי לעונש, אבל אין מידך מציל כמ"ש ומי מעכב וכו' ואמר כי אהדרו ליה חבריה שהשיבו לו לחזק אמונת הבחירה וא"ל שהדבר תלוי בכ שברא הקב"ה יצר הרע באדם שע"י נעשה רשע, אבל נתן ביד האדם תבלין שהיא התורה לבחור בטוב, והוא פירוש הפסוק שהביא במענה אליפז, אתה עצמך תפר היראה כי בידך הוא ותיגרע שיחה עם אל שהכל בידו חוץ מן היראה ואמר כי יאלף עונך פיך וגו' שהוא יצר הרע אבל יש בידך הבחירה ותבחר לשון ערומים שהיא התורה כמ"ש אני חכמה ישכנתי ערמה שהיא התבלין ליצר הרע, כמו שאמרו בפ"ק דקרושין ושמתם סם תם וכו' ע"ש ובמענה אליהו הוסיף בזה שאמר אתה תבחר ולא אני ר"ל שאמר לו מצי הקב"ה שאתה תבחר שהבחירה בידך ולא אני בוחר

לך ודוק עכ"ל, ועיקר התשובה לשאלת איוב, בראת רשעים הוא מה שאמרו חז"ל בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, זאת התשובה היא על שניהם, אשר השי"ת לא ברא צדיקים ולא ברא רשעים, כמ"ש במסילת ישירים פ"ה והנה פשוט הוא שאם הבורא לא ברא למכה זו רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב לינצל זולתה אינו אלא טועה ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו, כי הנה יצר הרע באמת חזק הוא באדם מאוד ומבלי ידיעתו של אדם הולך הוא ומתגבר בו ושולט עליו, ואם יעשה כל תחבולות שבעולם ולא יקח הרפואה שנבראת לו שהוא התורה כמו שכתבתי לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חליו אלא כשימות בחטאו ותאבד נשמתו עכ"ל, ולזאת כאשר נברא היצר הרע לא יצלם אשר יהיה צדיק מעצמו בלתי אם לקח את הרפואה היא תורת חיים, לזאת לא ברא השי"ת לא צדיקים ולא רשעים כי אם הכין לפניהם את בחירתם ביצר הרע ובהתורה והאדם יבחר כפי חפץ לבבו.

ועוד אפשר לבאר שאלת איוב בשאלתו על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל שביקש לפטור את כל העולם מן הדין במענתו אשר ידיעת השי"ת קדמה לבריאת האדם והכל היה גלוי לפניו מקודם, הן המעשים טובים מעשה הצדיקים והן המעשים רעים מעשי הרשעים, ובאשר ידיעת השי"ת היא ידיעה אמיתית לזאת מה שידע מוכרח להיות וא"כ מעשה האדם ובחירתו תלוי בבחירת השי"ת כפי ידיעתו הקדומה, וזאת שמען איוב ואמר על דעתך כי לא ארשע הכל היה על דעתך בעוד אשר לא עשיתי הרשע כי דעתך היה קודם למעשי ואין מידך מציל באשר ידיעתך היא ידיעה אמיתית, וזה שאמר בראת שור בסימני טהרה וחמור בסימני טומאה, ובעבור שדיני סימני טהרה וסימני טומאה קדמו לבריאתם לזאת השור הוא בהמה טהורה וחמור בהמה טמאה, בראת צדיקים בראת רשעים, גם הצדיקים והרשעים מידך נבראו, כי ידעת מקודם מעשי הצדיקים ומעשי הרשעים, לזאת אתה נרמז להם בידיעתך הקדומה, וכשם שבידיעתך נזר על השור שיהיה בהמה טהורה ועל החמור שיהיה בהמה טמאה כן בידיעתך נזר על הצדיק שיהיה צדיק ועל הרשע שיהיה רשע, ובזאת המענה ביקש ליפטור את כל העולם מן הדין, אשר אי אפשר לענוש את החוטאים כי אין בחירתו של אדם תלוי בו כי הכל לפי הנזרה אשר נגזר עליו מקודם ולזאת הוא מוכרח במעשיו.

ואלו הדברים המומעים מטענת החושבים שהאדם מוכרח במעשיו, מברר לנו הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות תשובה ובשמונה פרקים להרמב"ם ז"ל בפ"ח שכתב שם וז"ל ואעפ"י שלא היה בדעתי לדבר בו כלל אבל

הצורך הביאני לזה והיא ידיעת השי"ת העתידות שהוא המענה אשר ימענו עלינו בה החושבים שהאדם מוכרח על המצוה ועל העבירה ושכל פעולת האדם אין לו בחירה בהם אחר שבחירתו תלוי בבחירת האלהים, ואשר גם לזאת האמונה הוא שישאל השואל זה האיש ידע בו הבורא אם יהיה צדיק או רשע או לא ידע? וא"ת ידע יתחייב מזה שיהיה מוכרח על הענין ההוא אשר ידעו השי"ת טרם היותו או תהיה ידיעתו בלתי אמיתית.

לכן שמע ממני מה שאומר לך והסתכל בו מאוד, כי הוא האמת בלי ספק, וזה כבר התבאר בחכמת האלהית ר"ל מה שאחר הטבע שהשי"ת אינו יודע במדע ולא חי בחיים עד שיהיה הוא והמדע שני דברים כאדם וידיעתו, שהאדם בלתי המדע והמדע בלתי האדם, וכיון שכן הוא הם שני דברים, ואם היה השי"ת יודע במדע היה מתחייב מזה הרבוי והיו הנמצאים הקדמונים רבים עם ה' יתברך, היינו שהמדע והחיים והיכולת יהיו נמצאים נפרדים ונוספים על עצמותו יתב', המדע אשר בו ידע והחיים אשר בו חי והיכולת אשר בו יכול וכן כל תואריו יתב', אמנם זכרתי לך תחילה מענה קרובה וקלה להבין אותה ולהשכילה להמון, כי המענות והראיות אשר יתירו זה הספק הם חזקות מאוד ומופתיות אמיתיות, והתבאר שהוא יתב' שמו תואריו ותואריו הוא עד שיאמר עליו שהוא המדע והוא הידוע והוא היודע והוא החי והוא החיים והוא הממשיך לעצמו החיים וכן שאר התארים, ואלו הענינים קשים ולא תקווה להבינם מב' שורות או מב' מדברי, ואמנם יעלה בדרך מהם סיפור דברים לבד, ולזה העיקר הגדול לא התיר הלשון עברי חי ה' צבאות, כמ"ש חי פרעה חי נפשו ר"ל שם מצורף כי המצורף והמצמרף אליו הם שני דברים הלוקים ולא יצטרף הדבר לעצמו ולפי שחיי השם הם עצמו ועצמו הוא חייו ואינו דבר אחר זולתו לא הובירהו בצירוף אך אמר חי ה' צבאות, חי השם אשר עשה לנו את הנפש הזאת, הכונה בזה שהוא וחיו אחד, וכבר התבאר ג"כ בספר הנקרא מה שאחר הטבע שאין יכולת בדעתנו להבין מציאותו יתב' על השלימות וזה לשלימות מציאותו וחסרון דעתנו ושאינו למציאותו סיבות שיוודע בהם ושיקצר דעתנו מהשינוי כקוצר אור הראות מהשיג אור השמש שאינו לחולשת אור השמש, אבל להיות אור השמש יותר חזק מאור הראות שירצה להשיג, וכבר דיברנו בזה הענין הרבה והם כולם מאמרים אמיתים מבוארים, וראוי מפני זה שלא נדע ג"כ דעתו ושלא יכילהו ג"כ דעתנו כלל אחר שהוא דעתו ודעתו הוא, וזה הענין נפלא מאוד והוא אשר נבצר מהם אמיתתו, ואמרו שהם ידעו שמציאותו יתב' על השלימות אשר הוא עליו לא יושג וביקשו להשיג ידיעתו עד שידעו, וזה מה שאי אפשר שאלו תכיל דעתנו מדעו היה מכל מציאותו אחר שהכל דבר אחר שהשגתו על השלימות הוא שיושג כמו שהוא

במציאותו, ומן הידיעה והיכולת והחיים והרצון וזולת זה מתואריו הנכבדים הנה כבר בארנו שהמחשבה בהשגת ידיעתו היא סיכלות נמורה אין לנו אלא שאנחנו נדע שהוא יתב' יודע כמו שנדע שהוא נמצא ואם ישאלנו שואל איך הוא מדעו נאמר לו אנחנו לא נשיג זה, כמו שלא נשיג מציאותו אל השלימות, וכבר הרחיק כל מי שישתדל לדעת אמיתת ידיעתו יתב' ונאמר לו (איוב י"א) החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא, והבן כל מה שאמרנו שפעולות האדם מסורים אליו וברשותו להיות צדיק או רשע מבלתי הכרחת השי"ת עליו על אחר משני הענינים ומפני זה היה ראוי הצווי והלימוד וההכנה והגמול והעונש ואין בכל זה ספק אמנם תואר ידיעתו יתב' והשגתו לכל הרברים דעתנו קצרה מלהשיגו כמו שבארנו עכ"ל הרמב"ם ז"ל.

הראב"ד ז"ל השיג על הרמב"ם ז"ל ואמר כי לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה להניח הדבר בתמימות וכו' ולא יעורר לבם בספק וכו'.

כאשר נעין בדברי הרמב"ם ז"ל שאמר והסתכל בו מאוד כי הוא האמת בלי ספק, ואחרי הסתכלות בדברי הרמב"ם ז"ל יראה דבריו המזהירים כוזה הרקיע אשר לא יעורר לבנו בשום ספק בדבר בחירת האדם כאשר יתבאר בעוזר השם תוכן התשובה לשיאלים לקחתי מדברי הרמב"ם ז"ל והדברים ברורים.

הט אונך ושמע קורא יקר

מה שמענו בזה השואלים אשר בזה שידיעת השי"ת אין מכריח את בחירת האדם תדחה אמונת השי"ת בידיעת העתיד, אבל האמת יורה דרכו כי אמונת העתיד ידחה שאלת ההכרח, וזה הוא פשוט אשר יתפוס הדבר בשכלו של אדם אשר בזה האופן שהשי"ת יודע את העתיד לא יכריח את בחירת האדם כי שכלו של אדם הוא מקיף את הידיעה מדבר הידוע אשר הידיעה והידוע הם שני דברים נפרדים ואם נאמר שהשי"ת גזר על האדם לעשות זאת הפעולה מסיבת ידיעתו וידיעתו הוא בא מסיבת הידוע, זאת הוא דבר הנמנע מפני שני דברים א) שזאת הסיבה שאנחנו אין יודעים את העתיד מפני שכל ידיעתנו בא מן החוץ מסיבת דבר הידוע ואם נאמר שגם אצל השי"ת כן אם כן אי אפשר לידע את העתיד. ב) שהשי"ת הוא האחד האמיתי בתכלית השלימות אשר אי אפשר שידיעתו יתוסף אליו מדברים הידועים, הלא זה הוא חסרון בשלימותו ולזאת אי אפשר לומר שידיעת השי"ת הוא כידיעתנו רק מה שאפשר לומר באשר ידיעת השי"ת הוא עצמותו כי הוא הידוע את עצמו